

Lezing over plaatsnamen in Limburg.

H.Kaldenhoven.

Wat betekent deze plaatsnaam?

Uitgeverij Leon van Dorp, Heerlen 2007

Te bestellen bij:

www.lvd-u.nl.

Deze lezing wordt niet gehouden door een gelouterde wetenschapper maar door een liefhebber op het gebied van plaatsnamen en dat nog wel sinds kort. Daarom eerst enige uitleg.

In oktober 2000 kocht ik het boek *Handleiding voor de geschiedenis van Limburg* van Dr. Ubachs. In dit voortreffelijke boek kwam ik de naam *Elvenschans* tegen. De Franse naam luidt *Navagne*. De Elvenschans was een tolbarrière van de Spanjaarden in de 80-jarige oorlog. Het ligt op de grens met België in Eysden.

Ik begreep niet hoe het mogelijk was dat eenzelfde plaats zo verschillend benoemd kon zijn.

Ik trok bibliotheken en archieven in om een woordenboek van Limburgse plaatsnamen te vinden maar vond er geen. De enige oplossing was er zelf een te maken.

Een hele nieuwe studie aanvatten trok mij niet aan en het werd dus een inventarisatie.

Als leidraad gebruikte ik *Bibliografie van de de Nederlands-Limburgse naamkunde*.

Indachtig het eerste motto voorin mijn boekje *Nous ne cherchons jamais les choses, mais la recherche des choses* (Pascal) (vrij vertaald: niet de dingen maar het zoeken van de dingen is leuk) ging ik aan de slag en al lezende en zoekende stak ik natuurlijk wel een heleboel op en leerde ik al te wilde verklaringen te onderscheiden van een gedegen uitleg.

Na een jaar vond ik het goed genoeg, tikte alles uit en borg het op.

Een paar jaar later vroeg een startende uitgever Leon van Dorp of hij mijn lijst mocht uitgeven en na deze nog aangevuld en geredigeerd te hebben verscheen *Wat betekent deze plaatsnaam* in 2007.

U moet tijdens deze lezing van mij, op een paar uitzonderingen na, geen zware wetenschappelijke uiteenzettingen verwachten over klankverschuivingen, veranderingen van medeklinkers en allerlei taalwetten.

Die discussies zijn meestal te technisch en zetten hier geen zoden aan de dijk. Daar komt nog iets bij. Als een schrijver een aanhanger van de Kelten is wordt alles al gauw daar naartoe getrokken. Tijdens de jaren 30 en 40 werd nogal veel met Germaanse Goden en gebruiken in verband gebracht zonder veel bewijs. De discussies zijn dan vaak nogal bitsig en gelijkhebbend.

Ik heb besloten om hier chronologisch te werk te gaan en plaatsnamen te bespreken zoals die uit de verschillende talen overgebleven zijn.

En hier is het tweede motto voorin mijn boekje van belang *la toponymie n'est pas une science exacte, si nous n'avions ce témoignage historique.* (Marcel Proust)

En niet alleen geschiedenis maar ook archeologie en andere wetenschappen zijn nodig om tot enige zekerheid te komen.

Tussendoor wil ik een aantal moeilijkheden bespreken die zich voordoen bij het zoeken naar de betekenis van plaatsnamen. Want hoeveel hulpwetenschappen we ook gebruiken, toen de namen gegeven werden aan wateren en plaatsen waren we er niet bij. Hulpwetenschappen kunnen ons op het juiste spoor zetten.

Daarbij komt dat er, vanwege eeuwenlang mondeling taalgebruik, versnippering van dialecten, vervorming van uitspraak, schrijffouten in akten, de exacte ontwikkelingen van plaatsnamen door de eeuwen heen, vaak niet te achterhalen zijn. De meest gebruikte kwalificaties in mijn boekje zijn dan ook *misschien en waarschijnlijk*. Dat is gezien de reacties die ik gekregen heb niet altijd in goede aarde gevallen. Het zij zo.

Een voorbeeld: Alleen dankzij een akte kunnen we verklaren waar de plaatsnaam *Partij* vanaf komt:

Partij

Bij Wittem. 1364 dae torteyde. Van **tortata* (bocht, kromming) (De kromming is hier een bocht in de Geul.)

Dat *tortata* is afkomstig van lat. *tortus* via *de tyrtei* > *opter Tey* > *Partij*.

Tot zover de inleiding.

Achtereenvolgens komen aan de orde: de prehistorie met de substraattaal, De Kelten, de Romeinen (Het Gallo- Romaans), Germaanse invloeden en de later gekomen Franken.

Prehistorie en Substraat

Tussen 3000 en 2000 jaar voor onze jaartelling begon zich een taal die wij Indo-Iraans en Indo-Europees noemen vanuit een gebied rond de Zwarte Zee te verspreiden.

Zowel het gebied ten Noorden van deze Zee (het zuid-oosten van de Oekraïne en het Donetsk-gebied als ten Zuiden (Anatolië) van de Zwarte Zee wordt als de bakermat van deze taalgroep beschouwd. De uitwaaiering vond plaats over grote delen van Azië (Iran, Pakistan en India) en via Rusland en Turkije over heel West-Europa. En daarna over Noord- en Zuid-America en Australië.

Waarom die mensen aan de wandel gingen weten we niet. Het gebeurde ook niet in één keer maar in verschillende golven. Een veel gehoorde hypothese is dat het temmen en houden van paarden dat mogelijk maakte. Het temmen van het paard bracht grotere bewegelijkheid met zich. Maar ook bevolkingsdruk, het ineensstorten van rijken, klimaat e.d. kunnen een rol hebben gespeeld.

Toen ze in West-Europa aankwamen troffen ze mensen aan die hier na de laatste ijstijd waren komen wonen.

Wij duiden deze mensen aan met *bandkeramiekers* vanwege het aardewerk dat we gevonden hebben. De oudste vondsten in onze streek zijn die van 5300 voor onze jaartelling in de buurt van Geleen.

In Zuid-Limburg, zeg 40 bij 40 km, zijn rond de 100 vindplaatsen van vestigingen bekend. In Midden-Limburg bij Montfort, Grathem en Neer.

Deze bevolking deed aan landbouw, veeteelt en won mergel uit groeven. Zij spraken een taal die wij niet kennen.

De taal die *hier* gesproken werd is verdwenen. Maar niet alle talen die toen in Europa gesproken werden, legden het loodje. Talen die stand

gehouden hebben tegen deze Indo-Europese invasie zijn b.v. het Fins, het Baskisch en het Laps. Alle aan de randen van het continent.

Vroeger had men er vrede mee dat die oude taal verdwenen was, maar de laatste decennia is er een hele studie ontstaan naar woorden in onze taal die van oorsprong niet Indo-Europees zijn. Dat gebeurt via studie van woordherkomst en afleiding (etymologie).

Omdat de Indo-Europese talen verwant zijn, kunnen we via taalwetten en geschreven bronnen teruggaan in de tijd en via allerlei talen tot aan het Sanskriet uit India waarvan veel geschreven bronnen bewaard zijn. De oudste teksten zijn uit het tweede millennium voor onze jaartelling.

Gaan wij nu vanuit onze taal terug in de tijd dan merken we dat op een zeker moment in de historie voor bepaalde woorden geen verwante woorden te vinden zijn in de andere verwante talen en dan is de vraag: waar komen deze woorden vandaan? Toen deze vraag eenmaal gesteld was kwamen de taalkundigen met allerlei theoriën en gissingen wat betreft het aantal woorden. Dit laatste loopt van één derde van alle woorden in Engeland tot 10% in Leiden.

Voorbeelden zijn *appel, bes, dief, haring, big, bij, das*. Deze woorden zijn dus flink oud, 4 of 5000 jaar. Zij werden hoogstwaarschijnlijk overgenomen omdat de nieuwkomers deze begrippen niet kenden of het woord leuker of beter vonden dan hun eigen aanduiding.

Dit overnemen van woorden is later ook in het Nederlands vaak gebeurd en vindt nog steeds plaats.

Het Leenwoordenboek van Nicoline van der Sijs geeft duizenden voorbeelden van.

De vraag is nu: is er iets van die vroeger gesproken taal bewaard in nog bestaande water- en plaatsnamen?

Het antwoord is misschien ja.

Het betreft waternamen. Op zichzelf is het niet vreemd dat waternamen een taai leven leiden. Rivieren strekken zich uit over een groot gebied waarin meerdere talen gesproken kunnen worden en als er ontvolking in de ene streek plaats vindt kan de naam in het stroomgebied verderop toch blijven voortleven.

Verder waren beken en rivieren permanent aanwezig in het landschap en dienden als vervoersweg en levensbron. Als nieuwe groepen mensen een gebied intrekken en daar andere bewoners aantreffen zullen ze al gauw de naam voor een rivier overnemen en niet zelf een naam verzinnen. De oude waternamen zijn in kaart gebracht door H.Krahe. Zijn taalkundige verklaringen zijn algemeen aanvaard zijn dateringen echter niet allemaal. Hij situeert al zijn in kaart gebrachte waternamen in het tweede millennium voor Chr.

Twee mogelijke waternamen komen in aanmerking.

De eerste is de waternaam met *apa* erin. Dit *apa* kan niet opgevat worden als zomaar een achtervoegsel maar moet een eigen betekenis hebben. Het gebied waar dergelijke namen voorkomen heeft als oostgrens het Germaans en als zuidgrens het Keltisch.

Van het woord *apa* wordt verondersteld dat het een substraatwoord is omdat het geen Frankisch woord kan zijn. Namen op *apa* komen ook in Holland voor (Jisp, Weesp, Velp) en dat gebied is pas rond het jaar 1000 onder Frankische invloed gekomen. Er werd daar Fries gesproken zoals in een heel groot gebied van N-W-Europa.

Maar het probleem is nu dat in Friesland een naam met *apa* nergens voorkomt.

Het woord moet dus ouder zijn is de conclusie.

In Limburg hebben we hier voorbeelden van in de namen *Gulp /Gulpen en Gennep*.

Gulp als waternaam

Van **gulja* (geul) of **gula* (geel) + *-apa* (water)

Vgl. De Gouwe.

Gulpen de plaatsnaam

1161 Golepe. Van **gulja* (geul) of **gula* (geel) + *-apa* (water) + *-en* (nederzetting).

Gennep

Eerst de verklaring als plaatsnaam:

949 Ganipi . Uit *gan* (samenkomen) + *apa* (water). De Niers stroomt daar in de Maas.

De stam *gan* komt ook voor in de naam Gangelt.

De verklaring als waternaam:
van kelt. **gena* (mond) + *apa* (water).
Vgl. Genua en Genève.

In beide namen (Gulpen en Gennep) is te zien dat *apa* een apart woord is dat als tweede lid toegevoegd wordt.

Een andere naam die misschien *apa* in zich heeft is Epen.

1041 Apine. Ws. van **apa* (water) + *-in* suffix (nederzetting). Mogelijk ook van lat. *spina* (doorn) + *-in* suffix (nederzetting).

Bij de tweede naam *de Maas* is alles nog veel onduidelijker. We hebben geen idee wat de betekenis zou kunnen zijn.

De naam in het Keltisch is *mosa* met een korte *o*. Omdat het Germaans de neiging heeft van *o* naar *a* te gaan wordt de naam *Maas*.

Toch kan de naam niet Germaans zijn en men beroept zich daarbij op *La Moselle* in Frankrijk waar de *o* is gebleven. Het maasje (mosellotte)

Een substraatwoord als basis wordt niet uitgesloten omdat het stroomgebied zo groot is en ook omdat men, hoe men ook zoekt, geen mogelijke afleiding kan vinden.

Hetzelfde geldt voor de Rijn. Daar is het Indogermaanse *rino* (stromen) (vgl: Reno, een riviernaam in Italië) maar iedereen is het er over eens dat zo'n lange rivier nooit zomaar een nieuwe naam verwerft als er nieuwkomers in het gebied komen.

Meer heb ik als restant van een substraattaal voor toponymie niet kunnen vinden. Dus gaan we verder naar de Kelten.

Keltische taal en Gallo-Romaans

Rond 800 voor Chr. hebben de Kelten zich in beweging gezet. Vanuit het huidige Anatolië trokken ze langs de Donau. Waarom ze daar vertrokken weten we niet.

Ze worden door de Griekse geschiedschrijving *Keltoi* genoemd, vandaar hun naam.

Ze zwierven uit over grote gebieden en vestigden zich voornamelijk in Zuid-Duitsland en Frankrijk. Later op de Britse eilanden en vandaar soms weer terug over het kanaal naar Bretagne en de noordkust van Spanje. Overal waar ze geweest vinden we hun naam in terug in toponiemen. Aan de namen van streken kunnen we zien waar ze geweest zijn. Zij werden aangeduid met *Wal* (vreemdeling) en dat leeft voort in *Wales*, *Cornwall*, *Wallonië*, *Walachije* (Roemenië) en de *Walensee* in Zwitserland. En grappig genoeg ook onze *walnoot* heeft er zijn naam aan te danken. De Keltische noot (Okkernoot, van *nucarius*-notenboom).

Later verschoof de *W* naar *G* (zoals *war* veranderde in *guerre*, *wesp* in *guêpe* en *wacht* in *garde*.) Vandaar de namen *Pays de Galles* (de naam voor Wales in het Frans) *Galatië* in Turkije (brieven Van Paulus aan de Galaten), *Gallië*, *Galicië* (Polen en Noord Spanje). Zij leefden dus in uitgestrekte gebieden temidden van andere volken. Hoogstwaarschijnlijk tussen de Germanen. Veel Duitse stammen-namen kunnen evengoed als Keltische namen uitgelegd worden.

Het onderscheid tussen Kelten en Germanen zoals wij dat geleerd hebben, is voornamelijk te danken aan Julius Caesar en zijn *De bello gallico*. Hij plaatste de grens bij de Rijn, want dan kon hij thuis zeggen dat hij alle Germanen buiten het rijk had gedreven, maar in werkelijkheid was de scheiding tussen de volkeren niet zo rigoreus.

Ook in het Nederlands zijn nog wel een paar Keltische woorden aan te treffen, bijvoorbeeld *ambt*, *ambacht*, *kar* en *gijzel*-. Ook de namen van metalen zoals *ijzer* en *lood* zijn waarschijnlijk op de Kelten, die als smeden erg vaardig waren, terug te voeren.

In Limburg kwam rond 500 de Keltische stam der Eburonen aan. Hun gebied liep tot aan de Schelde en als zuidgrens kunnen we de Ardennen nemen.

Volgens de meest gangbare verklaring benoemden ze zich naar de altijd groene *Taxus baccata* (venijnboom) in het Gallisch/Keltisch *eburos* (symbool van het leven). Dat was hun heilige boom. De Eburonen hadden niet veel op met de Romeinen, verzetten zich en werden in 57 voor Chr. verslagen. Onder Ambiorix namen ze bij Tongeren wraak. Ze overvielen een Romeins kamp, onthoofden de gesneuvelden en namen hun hoofden

mee als trofee. De levende gevangenen offerden ze aan de goden door ze in tonnen te verdrinken.

Caesar naam daarna weer wraak want hij zegt dat hij ze rond het jaar 51 voor Chr. nagenoeg uitgeroeid heeft. Hij haalt de stammen van de Ubiërs en de Cugernërs hierheen en schenkt hun de grond.

Natuurlijk waren er Kelten/Eburonen overgebleven die hier nog woonden en landbouw bedreven. De nieuwkomers moesten de streek en haar mogelijkheden nog leren kennen en de grond bewerken. Ze kregen daarbij al of niet vrijwillig steun van de gevestigde bewoners die op een veel hoger niveau stonden op het gebied van landbouw en techniek. De Romeinen bleven de baas en waren de militaire en culturele leidende natie.

De Kelten, Romeinen en Germanen konden elkaar redelijk verstaan. Bovendien namen ze veel woorden van elkaar over en assimileerden. Er vond acculturatie plaats. Wij zouden het integratie noemen. Meestal wordt wat de plaatsnamen betreft dan ook gesproken over het Gallo-Romaans.

De namen.

Omdat er in deze streken een smeltkroes van talen was en de talen nog veel op elkaar leken zijn er vaak meerdere en even plausibele verklaringen. Wat we moeten kiezen is lastig omdat alleen de Romeinen een schrift hadden en als ze inscripties maakten Keltische en Germaanse namen en woorden gewoon transcribeerden.

Een paar voorbeelden van *waternamen*:

Berwijn

Waternaam te Eijsden. 1216 Berwin, Beruwin. Komt heel even in Limburg. Franse naam Berwinne. Van kelt. **brebr* < *bibru* (bever) -*onna*, -*ina* (water, beek). Een andere afleiding is uit **berwo* (kolken/koken).

Ontspringt in het oosten van de Belgische gemeente Aubel bij het gehucht *De Birven*.

Geleen(beek)

Het meest ws. is de afleiding uit kelt. *glano* **glani* (glanzend). Wat deze naam betreft is er nog de discussie of de oorsprong Keltisch dan wel substraat is.

Neer(beek).

Oorspronkelijk een waternaam die overgegaan is als plaatsnaam en het water werd toen de *Neerbeek*. Van kelt. *Nida* (glanzende rivier) + *r* - suffix, vgl. in du. Nidda en in en. Nidd.

Niers

Waternaam. In inscripties 1ste eeuw Nersihenis, 855 Nerse, 875 Nersiam. Ms. Keltisch woord *nida* (glanzende rivier) + *r* -suffix. De /s/ kan van waternaam *isa* komen.

Een geval van een mogelijke waternaam die plaatsnaam is geworden.

Itteren (*Ittere*) wijknaam in maastricht. En Ittervoort bij Thorn.

Van kelt. **it-ara* (snel stromend water) dan wel van kelt. *eiter* (wit, melkkleurig).

Het water zou dan de huidige Thornderbeek moeten zijn.

Tot zover de waternamen.

Nu een paar voorbeelden van Keltische *plaatsnamen*.

Namen met als uitgang *-ick of -aken* afkomstig van het latijnse *-iacum* en dat komt weer van Kelt. *-iniaca(s)*. Deze uitgang geeft een relatie weer “daar wonen de mensen van...”.

Dat vinden we terug in verschillende Limburgse plaatsnamen:

Ik begin met Blerick want dat is de vroegst geattesteerde naam.

Blerick

365 Blariaco. (peutinger kaart). Van **Blariacum* < *Blarius* (naam) + *-iacum*. (woonplaats) of van kelt. *blaros* (grijs). ± 750 Blaricge, 1213 Blereke. (ned. *Bles*).

Het woord *blaireau* (das,scheerkwast) in het Frans.

Een gelijksoortige naam is

Geverik

1458 Geverick. Van **gabriacum* < *Gabrus* (naam) + *-iacum* (nederzetting). Ook is voorgesteld het af te leiden van kelt. *gabro* (geit) +

-iacum (nederzetting).

Beutenaken (*Böätenake*)

1111 Bottinachs, 1146 Butenachen. Van *Boto* (Kelt. naam) + *-iniaca* (geeft relatie aan). ‘woonplaats van de lieden van Boto’.

Zo ook in Etenaken woonplaats van de lieden van Ato.

In Zuid-Limburg en in de omgeving daarvan vinden we meerdere van deze namen.

Amby is misschien ook zo'n naam maar heeft meerdere verklaringsmogelijkheden.

1145 Ambe. Ws. uit kelt. *Ambios* (naam) of germ. *Ambo* (naam) + *-iaca* (woonplaats van de lieden van Ambios).

Twee andere mogelijkheden zijn: kelt. **ambi* (omheining) of kelt. *ambe* (water).

De volgende twee namen gaan over de stam met de betekenis *beuk*. Er zijn veel van die namen maar bij gebrek aan geschreven bronnen moeilijk precies te definiëren wat precies de oorsprong is.

Is dat *Fagus* in het Latijn, *Bag* in het Keltisch of *Boko* in het Germaans.

Bocholtz

1215 Bugholte. Van kelt. *bag* (beuk) + *holt* (bos) of van germ. *boko* (beuk) + *hulta* (bos).

Boekend

West van Venlo. 1369 Boychoyt. Van *Boeket* < *bag* (beuk) + verzamelsuffix *t* of *holt*. De *n* is van later datum, dus zoals *Boeket* nabij Nederweert.

U kent natuurlijk het product *boekweit*. Dat is geen graan zoals het tweede lid *weit* (eng. wheat) doet vermoeden maar een plant uit de duizendknop familie. De zaden lijken erg op beukenootjes al zijn ze iets kleiner. Vandaar dat *boek. Beukenootjestarwe*.

Een ander Keltisch woord dat in plaats namen voorkomt is *brogilo*.

Dat betekent omsloten gebied en/of jachtterrein. U kent natuurlijk in Vlaanderen Kleine Brogel, waarin het woord nagenoeg heel is

gebleven.

In Limburg zijn de namen *In de Breul* (Echt), *Brilske* (Stramproy), *De Brul* (Hoensbroek) en *Bracht* (Maasbracht) daarvan afkomstig.

Invloed van Germaans neemt langzamerhand toe .

Nu een mooi voorbeeld van taalvermenging. Het betreft de *k* (in het Keltisch en het Latijn) die een *h* wordt (in het Germaans) aan het begin van een woord. Het Latijn heeft de woorden *caput*, *cor* en *cornus* en in onze taal is dat *hoofd*, *hart* en *hoorn* geworden.

Die verschuiving heeft natuurlijk niet ineens plaats gevonden maar in de loop der tijd en is ook niet overal hetzelfde. Een gedeelte van die verschuiving kent U al heel lang. U heeft natuurlijk ook geleerd dat *kasteel* in het Frans *château* is.

Een leuk voorbeeld is het woord *hennep*. De Grieken namen het woord over uit het Tracisch (Zwarte Zee) als *cannabis*. De taalwetten volgden is dat keurig *hennep* geworden. Wij hebben het woord weer teruggeleend uit het Grieks en zeggen weer *cannabis*.

Maar deze verschuiving van *k* naar *h* is een keer opgehouden. Het Latijnse *cellarium* wordt *kelder* en niet *helder* en *cocina* wordt *keuken* en niet *heuchen*.

Dit verschijnsel van *k* naar *h* is terug te vinden in twee plaatsnamen. Heel en Heerlen.

Heel

1144 Hethele, 1243 Hedele. *Catualium* (Peutinger Kaart.)

Kelt. vorm *Catu* (gevecht) of germ. vorm **hathu* (strijd) + *vallum*.
(omwalling, vesting) > **hathuwalia*.

Heerlen

De oude naam Coriovallum is samengesteld uit Kelt. *Corio* (naam) of *corio* (leger) + Kelt. *vallo* (wal) of lat. *vallum*. Hetzelfde *Corio* treft men aan in de Franse namen Périgord < *Petro-corii* (vier legers), in Troyes < *Tri-corii* (drie Legers) en in *Coriallo* dat Cherbourg wordt.

Ik heb al verteld dat de Kelt. *o* door de Germanen naar de *a* werd getrokken (*mosa* werd *masa/maas* en zo wordt Coriovallum **hariavallum*. Wat duidt op een versterkte germaanse invloed.

Beide namen *Coriovallum* en *Hariavallum* moeten een tijdje parallel gebruikt zijn en de laatste heeft gewonnen.

Andere Romeinse namen die overgebleven zijn, zijn Colmont en Kelmond met de woorden *calvus mons* voor *kale berg*. Hier heeft de verschuiving van *k* naar *h* niet plaatsgevonden. Verder is er nog *Chevremont* en ook hier is de *k* geen *h* geworden maar *ch* zoals in het Franse *château*.

Natuurlijk zijn er nog vele andere namen die op het Latijn terug te voeren zijn maar we moeten verder in de tijd.

De Franken.

Het Romeinse rijk loopt ten einde en de volksverhuizingen beginnen. Omdat de verdediging bij de Rijn wegvalt, komen De Franken deze kant op.

Waarom of aangetrokken door wat weten we niet precies. En ook wie deze Franken waren is niet helemaal duidelijk. Tacitus vermeldt ze niet in zijn *Germania*.

Meestal wordt er vanuit gegaan dat het een verbond of samenwerking was van verschillende stammen. Hun naam wordt uitgelegd als *de stoutmoedigen* of *de vrijen*.

Hun binnentrekken zal wel niet altijd zachtzinnig gegaan zijn, maar het is beslist niet zo dat ze alles verwoestten. Zij kwamen in een streek met vruchtbare grond. De plaatselijke bevolking verstond de kunst van landbouw, huizen bouwen en ze fabriceerde allerlei goederen.

Dat wilden de Franken ook wel hebben. Er was plaats genoeg en zij vestigden zich op de vrijgekomen plaatsen.

Hun leiders sloten overeenkomsten met de Gallo-Romeinse bovenlaag en wederzijds vond acculturatie plaats.

Er is dus sprake van continuïteit. Dat vinden we terug in de naamgeving. We zitten nu in de Middeleeuwen 500-1500. Een hele lange periode en gedurende deze periode ontstaan de meeste plaatsnamen. Voor het gemak heb ik maar een paar groepen gemaakt.

Eerste groep:

In deze groep zitten namen met het Latijnse *villa*.

Er onstonden overal huizen die we *Villa rustica* noemen. Dat waren centra van landbouw, werkgelegenheid en in tijden van nood bescherming. Dit woord *villa* vinden we terug in:

Haagwiler

Bij Bemelen 1416 Hagewiler. Van mnl. *hage* (heg) + rom. *Villa(re)*.

Nijswiler

1179 Wilra sancti Dionisii. Van *Dionysius* > *nys* + rom. *villare* > *wilre* (nederzetting, woning).

Vijlen (*Viele*)

1016 Uillam. Van lat. *villa* + *n* van naamsaanduidingsuffix.

Wahlwiler

1215 Wylre, 1350 Waelwilre. Van *wahl* (waals, romaans) + *willer* < rom. *villare* (boerderij, nederzetting) of van persoonsnaam *Walho* + *viller*.

Wijlre / Wylre (*Wielder*)

± 1170 Wilre. Van *villare* > *wilre* (nederzetting).

De plaatsnaam is simpelweg *nederzetting*.

Hetzelfde vinden we in *Wijck* en *Blitterswijck*.

Het latijnse *vicus* is een nederzetting voor handel overslag en/of fabricage van goederen.

Tweede groep:

In deze groep zit het germaanse *heem* en de opvolgers hiervan.

Zoals in het Gallo-Romeins *-iniaca/-iacum* (zoals bij Beutenaken, Blerick) de relatie aangaf zo hadden de Franken de uitgang *Inga+heem* “het huis van de mensen van...” Dit was de meest gebruikte vorm in het begin. Dit toevoegsel vindt U in het franstalige gebied als *-aing* zoals Seraing bij Luik. Later verviel dat *inga* en werd alleen *heem* gebruikt. Nog later verdween *heem* en werd het *huizen*.

Voorbeelden in Limburg:

Daniken

Boven Sweikhuizen. 1236 Daneke, 1253 Danheike, 1276 Danechehem.
Van **danigaheen* < *Dano* (naam) + *inga* (geeft relatie aan) + *heem*
(woning, woonplaats van de mensen van Dano)

Kuttingen

Onder Epen. 1323 Cottingen. Van *Cotto* + *inga* + *heem* (bij de lieden van de persoon Cotto).

Dat het huis als aanduiding belangrijk blijft is te zien aan de talrijke namen op *heem* of varianten daarvan. Die vestigingen waren nog geen dorpen maar grote boerderijen waar personeel en anderen naast kwamen wonen.

Dieteren

1213 Dithirn. Ms. van *Diether* (naam) + *heem*

Baexem

Bij Heythuysen. 1244 Baxen. Van *Bako/Bago* (naam) + *heem*

Beegden

1202 Beegedem. Ms. verwant met oe. *beag* (bocht in de rivier) + *heem*

Buggenum

1230 Bugnum. 1314 Bungheneem. Van *Buggo* (naam) + *heem*

De vorming van plaatsnamen bestaande uit een *naam* + *heem* houdt een keer op. De grootste verandering die zich hierna voordoet is, dat ook andere elementen (op landschap of begroeiing duidend) + *heem* hun intree gaan doen.

Berghem

Onder Gulpen. 1286 Berchem. Van *berga* (berg) + *heem* .
Het tegenovergestelde is *Dalhem*.

Broekhem

Valkenburg. 1391 Bruchem.
Van *broich/broek* (moeras) + *heem*

En dan belanden wij bij het woord *huis* en *hoven* als suffix in plaats van *heem*.

Bosschenhuizen

West van Simpelveld. 1378 Busgenhusen. ‘Huizen bij het bos’.

Broekhuizen

Oost van Venray. 1270 Brughusen. ‘Huizen in het *broek*’ (drassig gebied).

Sweikhuizen

1280 Suekhuzen, 1660 Sweyckhuysen. Van ohd. **sweiga* > *Zwaag* (land waar vee gehouden wordt, of omheinde ruimte met vee) + *huizen*.

Abshoven

Bij Sittard. 1253 Abshoven.

En hiermee komt een eind aan de explosie van namen waar het idee *woning* is ingebouwd.

Derde Groep:

Er ontstaat een nieuw type namen met *landschapselementen* als *lo*, *holt*, *haag*, *bos*. En namen met specifieke *begroeing* als *berk*, *hulst*, *bies* enz.

Voor waternamen wordt *beek* en *graaf* gebruikt. Soms dubbelop zoals in Merkelbeek alwaar ook nog de Merkelbekerbeek.

Vierde groep:

Vervolgens is er grote groep namen die in de late Middeleeuwen ontstaat die niet meer verband houdt met *wie er woont* of *landschapselementen* maar met het *gebruik* van de grond.

De bekendste zijn de talrijke namen op *-rade*. Dat is afgeleid van *riuta* (rooien).

Dat er zoveel ontgonnen wordt heeft natuurlijk met bevolkingsgroei te maken.

Het suffix heeft allerlei vormen aan genomen: hier een kleine selectie.

Benzenrade

Bij Heerlen. 1281 Benzenrode/Benserode. Van *Bentso* (naam) + *rode* (rooiing).

Bergeroth

Buurtschap noord-west van Stramproy. Ms. van de naam *Berchthari* + *rode* (rooiing) of van *berg* + *rode* (rooiing op de berg).

Geuldert

Veldnaam oost van Plasmolen, Mook en Middelaar. Van *Geul* (diep dal) + *rode* (rooiing) of + *aart* > *ert* (bouwland, aarde).

Heijenrath / Heyenrath

Te Slenaken. 1371 De Hedenroth. Van *heide* + *rode* (rooiing) of van *Hajo* dan wel *Hede* (naam) + *rode*.

Raaij, Raay De

Naam van kasteel onder Baarlo. 1236 Tilman van Raade. Van *rode* (rooiing), huidig gebouw dateert uit de 18/19e eeuw. Bij Grubbenvorst Grootray en Kleinray.

Reuken

Bij Nuth. Ws. uit *rodekin* (kleine ontginning).

Roet, In de

Veldnaam te Schinveld. Van *rode* (rooiing).

Reutje

West van Posterholt. 1645 Ingen Raetgen. Verkleinvorm van *rode*. Betekenis is 'kleine ontginning'.

Rolduc

Kerkraede. 1108 Rode. Later *Rode-le Duc*. Vertaling van 'Herzogenrath'.

Andere namen die het gebruik van de grond aanduiden zijn die met *meent*, *beemd*, *akker*, *pesch/pas*

Een paar voorbeelden van *pas* (*pasuum*).

Gagelpas

Veldnaam in de Spurkt bij Venray. Van *gagel* (*Myrica gale*) + *pas* (weide).

Jofferspas

Veldnaam te Oostrum. Van *joffer* (ongehuwde dame) + *pas* (weide).

Middelpasch

1409 Oude veldnaam onder Swolgen, Meerlo-Wanssum. Van *middel* (middelste) + *pasch* < lat. *pascuum* (weiland).

Vijfde groep:

Ook *diernamen* doen hun intrede. Al moet men hier goed uitkijken. *Vink* is niet alleen een vogelnaam (Vinkenslag, naar het vangen van vinken met slagnetten) maar ook stug veen, slechte turf. Of de plant *vinca minor* maagdenpalm.

Wolf is een dier, een persoonsnaam maar kan ook een vorm van *wilg* zijn.

Kat

Heeft de volgende betekenissen:

1, Opgehoogde weg, dijk, grondlichaam (b.v. om kanonnen op te plaatsen), verwant met woord kade. 3. Van hieruit verdedigingswerktuig vgl. fra. *chat* en vervolgens schuilplaats. 3. Naam van een dier. 4. Pejoratief. 5. Ook wordt gesteld dat een naam als *kattestraat* in verband gezien moet worden met het en. *cattle* (vee) en dan veestraat zou betekenen.

Hier wilde ik stoppen met de gang door de tijd.

Maar één verschijnsel wil ik nog vermelden: *De vernoemingsnaam*.
Namen vernoemd naar een andere plaats.

Ik heb er een paar voor U opgeschreven:

America

West van Horst. 1803 Vernoemingsnaam naar werelddeel vanwege het veraf gelegen zijn of ms. met het idee van een betere toekomst. In 1819 werd grond in de Peel ter ontginnig uitgegeven.

Atjeh

Vernoemingsnaam te Hunsel. Sultanaat in het noorden van Sumatra.
Naam van een groep huizen ten zuiden van het dorp Hunsel.

Balkan

Naam van buurt te Gennep gebouwd voor w.o. i. Vernoeningsnaam. De naam werd gegeven in verband met de Balkanoorlog 1912/13. Het betreft het Voorhoevepark vernoemd naar de eerste directeur van Noordbrabantse Duitse spoorlijn. Het hoofdkantoor te Gennep werd bemand door 'Hollanders' en protestanten die woonden in dat park. Ruzie met de omgeving op school en in de straat dus.

Californië

Horst. 1856. Vernoeningsnaam. In 1848 werd goud ontdekt in Californië. West van Grubbenvorst werd na 1854 een boerderij van die naam gebouwd, nu buurtschap.

Depere

Buurt te Venlo, gebouwd in 1878. Vernoeningsnaam naar *Depere* in Wisconsin (vs). De amerikaan John Smit (van oorsprong Limburger) woonde daar met als doel Limburgers te werven voor zijn stad. In 1881 vertrok hij met 170 mensen.

Picardie, De

Buurt te Gennep. Vernoeningsnaam en zo genoemd vanwege regiment '*de Picardie*' dat in 1757/58 aldaar gelegerd was

En als laatste ben ik U nog verschuldigd wat Elvenschans en Navagne met elkaar te maken hebben

Elvenschans

Onder Eijsden. Franse naam is Navagne. Van kelt. **arbonna* (water) > lat. **albania* > **alvania* > *elve* + *schans* (wering, fort). Vanuit **alvania* > **alvagne* > *en*avagne* > *Navagne*. Vgl. *Elbe*.

